

na de bevrijding in de eerste plaats naar hèn moest worden geluisterd. Daarmee maakte de oud-illegale minderheid zich los van de overgrote meerderheid der bevolking.

Die meerderheid had in de bezettingsjaren de moeilijkheden van het dagelijks bestaan zo goed mogelijk opgevangen, zich aangepast, zich trachten te redden, maar toch ook op velerlei wijze verzet geboden: zij had de parolen van de bezetter en de NSB duidelijk afgewezen; zij had 'neen' gezegd tegen Seyss-Inquarts pogingen tot gelijkschakeling (voor het katholieke Zuiden was bijvoorbeeld van belang dat in de zomer en herfst van '41 ruim 96 % van de bij het RKWV aangesloten arbeiders hun lidmaatschap hadden beëindigd en dat in '43 in Limburg en Noord-Brabant 55 % van alle landbouwers geweigerd hadden, hun verplichte bijdrage aan de Nederlandse Landstand te betalen). Die meerderheid had ook deelgenomen aan de massale April-Meistakingen van '43, maar zij was niet zo ver gegaan dat zij een duidelijk individueel risico had gelopen, het illegale werk had zich buiten haar om voltrokken; de illegale werkers waren met allen die hun rechtstreeks hulp boden, een kleine minderheid gebleven.

Uitgaande van onze schatting dat er in het gehele land tot september '44 minimaal ca. vijf-en-twintigduizend illegale werkers zijn geweest (van hen was vóór september '44 ongeveer een derde uitgeschakeld), veronderstellen wij dat er in het Zuiden, toen het werd bevrijd, minimaal vierduizend illegale werkers waren – wij geven dit cijfer met alle voorbehoud. Anders dan in België vond in ons land na de bevrijding geen registratie van illegale werkers plaats en bij de schatting vierduizend moet bedacht worden dat het cijfer slaat op diegenen die al geruime tijd vóór de bevrijding deel hadden uitgemaakt van illegale groepen, niet op hen die zich, toen de bevrijding naderde, bij een illegale groep hadden gevoegd dan wel door deze waren opgeroepen. De duizend man Stoottroepen en de zevenhonderd grensbewakers bijvoorbeeld die door de OD in Eindhoven werden gemobiliseerd, zijn niet meegeteld. Intussen erkennen wij dat onze schatting heel wel te laag kan zijn. Hoe dat zij, de 'echte' illegale werkers moesten met duizenden worden geteld en bepaald niet met tienduizenden. Anders gezegd: op een bevolking van meer dan een miljoen volwassenen, vormden zij een groep die waarschijnlijk kleiner was dan één op de honderd.

Wat het land als geheel betrof, stonden lang niet alle illegale werkers of illegale groepen op het standpunt dat het op de weg lag van de illegaliteit, de ontwikkelingen in het naoorlogse Nederland in algemeen-politieke zin te beïnvloeden. In bezet gebied kwam het binnen de